

9. Izglītības līmenis

Zane Vārpiņa

Izglītības loma demogrāfijā

Izglītība ir svarīgs faktors, kas ietekmē demogrāfiskos procesus (Cunskā, 2012). Lai arī izglītību var definēt kā sistematizētu zināšanu un prasmju apguves procesu, šajā nodaļā ar jēdzienu “izglītība” tiek saprasts izglītības rezultāts – personas zināšanu, prasmju un attieksmju kopums, kas iegūts izglītības iestādē.

Cēlonība starp demogrāfiskajiem procesiem un izglītību novērojama abos virzienos. Šī mijiedarbība izpaužas gan kā izglītības ietekme uz demogrāfiju, gan kā demogrāfisko faktoru ietekme uz izglītību, kā arī uz citu faktoru kopīgo iedarbību, kas var atsevišķi iespaidot gan izglītību, gan demogrāfiskos mainīgos. Tātad, no vienas puses, ir faktori, kas ietekmē vai izskaidro izglītības izvēli un sasniegto līmeni (piemēram, dzimums, vecāku izglītība, vērtīborientācija, etniskā piederība, arī nodarbinātība un finansējuma pieejamība). No otras puses, izglītības līmenis nosaka tādus demogrāfiskos faktorus kā dzimstība, laulātība, mirstība, veselība, fiziskā mobilitāte, produktivitāte, nodarbinātība, ienākumi u. c.

Kopumā izglītības līmenis un demogrāfiskie procesi ir cieši saistīti – izglītības līmenis ir viens no vissvarīgākajiem faktoriem, kas ietekmē iedzīvotāju demogrāfisko uzvedību. Demogrāfijas teorija un empīriskie pētījumi pierāda – jo augstāks izglītības līmenis, jo labāka veselība, garāks paredzamais dzīves ilgums, augstāki ienākumi, labākas nodarbinātības izredzes. Attiecībā uz dzimstību, ģimenes plānošanu un migrāciju ir sastopami jaukta veida izglītības ietekmes pierādījumi, bet attiecībā uz ģeogrāfisko migrāciju izglītības līmenis ir noteicošais faktors, kas ir svarīgāks par jebkuru citu sociāldemogrāfisko raksturojumu.

Savukārt indivīda izglītības sasniegumi ir pozitīvi saistīti ar vecāku izglītību un finanšu resursu pieejamību izglītībai. Dzimums ir ļoti nozīmīgs faktors, kas nosaka indivīda izglītības sasniegumus, bet tā ietekme ir atkarīga no sabiedrības – jaunattīstības valstīs sievietēm parasti ir mazāk iespēju iegūt izglītību nekā vīriešiem, bet attīstītajās valstīs izglītības iegūšanā sievietes ir aktīvākas nekā vīrieši un vidēji ir arī labāk izglītotas. Izglītības sasniegumus nosaka arī piederība pie rases, etniskais un nodarbinātības statuss.

Ņemot vērā visu iepriekš teikto, demogrāfijas kontekstā ir būtiski analizēt iedzīvotāju izglītības līmeni un tā izmaiņas. Izglītības jomā ir daudz raksturīgu rādītāju, tomēr, lai vērtētu izglītības līmeni, svarīgi to parādīt Eiropas Savienības (ES) un Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) valstu kontekstā. Tādēļ primāri tiek analizēti “ES 2020” stratēģijas mērķu rādītāji, kas attiecas uz izglītību un apmācību, lai raksturotu Latvijas iedzīvotāju izglītības līmeni un tā attīstību kopš neatkarības atjaunošanas. Nodaļas otrajā daļā tiek padziļināti analizētas specifiskas izglītības problēmas, ko nav iespējams ieraudzīt šajos rādītājos.

Izglītības līmenis Latvijā ES un OECD kontekstā

ES sadarbības izglītības un apmācības jomā stratēģiskā ietvarstruktūra *Education and Training 2020* (ET 2020) nosaka kopīgos ES valstu mērķus, kas sasniedzami līdz 2020. gadam izglītības jomā. Tā nosaka mērķa rādītājus, kas aptver iedzīvotāju sasniegto izglītības līmeni, kā arī dalību izglītībā un apmācībā dažādos līmeņos (pilnu sarakstu un mērķus skat. 9.1. tabulā).

Skatoties uz primāriem un biežāk vērtētiem statistikas rādītājiem (iedzīvotāju sasniegtais izglītības līmenis un iedzīvotāji, kas turpina izglītību pēc vidusskolas), var secināt, ka izglītība Latvijā atrodas ļoti pozitīvā situācijā, jo ir sasniegusi un pat pārsniegusi izvirzītos mērķus.

Faktiski Latvija jau ir pārsniegusi vienu no ES izglītības un apmācības mērķa – iedzīvotāju skaitam ar augstāko izglītību 30–34 gadu vecumgrupā jā-sasniedz 40% – rādītājiem, kā arī nacionālo “ES 2020” stratēģijas mērķi, kas attiecīgi ir 34–36%. 2016. gadā tādu iedzīvotāju bija 42,8% (salīdzinājumam: 2005. gadā – tikai 18,5% un 2012. gadā – 37,2%). Tā kā 2006.–2013. gadā bija liels skaits studentu, tagad Latvijā ir daudz iedzīvotāju ar augstāko izglītību. Vairākus gadus pēc kārtas studējošo skaita ziņā Latvija bija viena no līderēm ES un pat pasaulē. Šobrīd Latvijā augstākās izglītības iestādēs mācās nepilni 83 tūkst. cilvēku (CSB, 2017). Lai gan kopš 2005./2006. mācību gada, kad studentu skaits sasniedza 131 tūkst., to daļa ir samazinājusies par vairāk nekā 40%, studējošo skaits joprojām ir relatīvi augsts.

Kopš 70. gadiem ievērojami pieaugusi kvalificētu cilvēku proporcija. Lie-lai daļai iedzīvotāju 1970. gadā, īpaši gados vecākām sievietēm, nebija pamat-izglītības, bet pamatizglītība bija standarts un dominēja visās vecumgrupās virs 29 gadiem. 2000. gadā situācija bija radikāli mainījusies – tikai 60 gadu un ve-cāku iedzīvotāju grupā ap 10% iedzīvotāju bija bez pamatizglītības, tā domi-nēja vairs tikai vecākajās iedzīvotāju grupās, bet vidējā izglītība bija kļuvusi par normu. Savukārt, pēc pēdējās tautas skaitīšanas datiem, 2011. gadā Latvijā tādu iedzīvotāju skaits, kam nav pamatizglītības, sarucis līdz 14%, bet iedzīvo-tāji ar augstāko (terciāro) izglītību kopējā iedzīvotāju skaitā sasnieguši gandrīz 30% (Cunskā, 2012).

9.1. tabula. ES programmas "Izglītība un apmācība 2020" mērķa indikatori un faktiskie rādītāji Latvijā un vidēji ES 2012. un 2016. gadā

	Rādītājs Datu avots	Mērķis 2020	Latvija		ES vidēji	
			2012	2016*	2012	2016*
ledzīvotāju proporcija, kas neturpina izglītību un apmācību (18–24)	Kopā <i>Eurostat/EU-LFS</i>	< 10%	10,6%	10,0%	12,7%	10,7%
ledzīvotāju proporcija ar terciāro izglītības līmeni (30–34)	Kopā <i>Eurostat/EU-LFS</i>	> 40%	37,2%	41,3%	36,0%	38,7%
Bērni, kas iegūst pirmsskolas izglītību (no 4 g. v. līdz skolas vecumam)	Kopā <i>Eurostat/UOE</i>	> 95%	92,7%	94,4%	93,2%	94,3%
Tādu 15 g. v. skolēnu proporcija, kuriem ir nepietiekamas sekmes lasītprasmē, matemātikā un zinātnēs	Lasītprasme Matemātika Zinātne <i>OECD/PISA</i>	< 15%	17,0% 19,9% 12,4%	17,7% 22,4% 17,2%	17,8% 22,1% 16,6%	19,7% 22,2% 20,6%
Tikko beigušo absolventu nodarbinātība (20–34 g. v., kas beiguši All pēdējo 1–3 gadu laikā)	ISCED 3–8, kopā <i>Eurostat/EU-LFS</i>	> 82%	74,3%	81,4%	75,9%	78,2%
Pieaugušo iedzīvotāju (25–64) dalība mūžizglītībā	ISCED 0–8, kopā <i>Eurostat/EU-LFS</i>	> 15%	7,2%	5,7%	9,2%	10,8%
** Absolventi, kas izglītības programmas laikā 15 ECTS vai 3 mēnešus pavadījuši ārzemēs	ISCED 5–8	> 20%	NA	NA	NA	NA
** Iedzīvotāji ar profesionālo izglītību (18–34), kas vismaz 2 nedēļas apmācības laika pavadījuši ārzemēs	ISCED 3–4	> 6%	NA	NA	NA	NA

Piezīmes: * statistika par skolēnu sniegumu no PISA apsekojuma norādīta par 2015. gadu; ** statistika raksta tapšanas brīdī netiek apkopota.

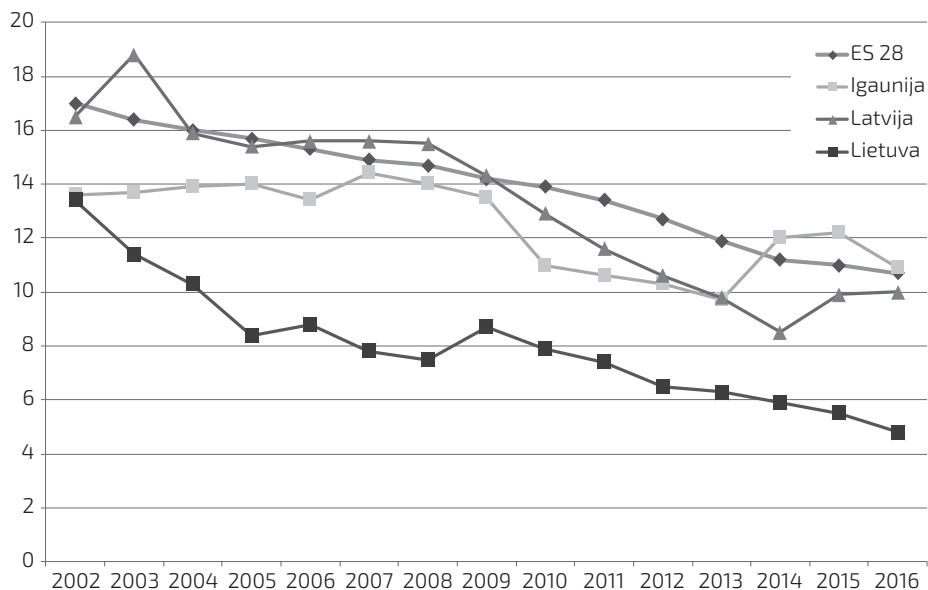
Avoti: Eurostat/EU-LFS: EU Labour Force Survey; Eurostat/UOE: UNESCO-OECD-Eurostat Data Collection on Education Systems Statistics; Eiropas Komisija (2016), balstoties uz OECD PISA datiem.

Visās ES un OECD valstīs jaunāko vecumgrupu sieviešu sasniegtais izglītības līmenis ir augstāks, tomēr Latvijā sieviešu sasniegumi gan iegūtās izglītības jomā, gan prasmju apgūvē būtiski pārsniedz vīriešu līmeni – augstāko izglītību ieguvušo iedzīvotāju proporcija (30–34 g. v.) sieviešu vidū ir 56,1%, bet vīriešu – tikai 30,1%. Atšķirība ir gandrīz divas reizes, un tā ir lielākā dziļumu plaista ES. Šo atšķirību uzskata par problemātisku arī Eiropas Komisija (Education, 2016). Šis fakts, iespējams, norāda uz nevienlīdzīgām iespējām darba tirgū – sievietēm pieprasa augstāku izglītību, lai viņas varētu konkurēt

darba tirgū. No visiem iedzīvotājiem, kam šajā vecumā ir pamatzglītība, 7,8% ir sievietes un 17,2% vīrieši (kopējais rādītājs 12,6%). Lai arī Eiropā kopumā sievietes ir vidēji labāk izglītotas nekā vīrieši, tieši lielā atšķirība sniegunā rada bažas: ES pamatzglītība vai zemāka izglītība ir 15,3% sieviešu un 19,0% vīriešu (3,7 procentpunktu atšķirība), terciārā izglītība ir 43,9% sieviešu un 34,4% vīriešu (9,5 procentpunktu atšķirība pretstatā 26 procentpunktu atšķirībai Latvijā).

Iedzīvotāju daļa, kas neturpina izglītību pēc vidusskolas, nepārtraukti samazinājās laika posmā starp 2008. un 2014. gadu, iespējams, krīzes radīto bezdarba apstākļu iespaidā un sasniedza 8,5% (9.1. attēls). Šis skaits palielinājās līdz 10,0% 2016. gadā, bet tas nedaudz atpaliek no ES vidējā rādītāja 10,7%. Tātad Latvijā pēc vidusskolas mācības turpina 90% iedzīvotāju, kas atbilst mērķa rādītājam (ne vairāk kā 10% mācības neturpina). Uz citu OECD valstu fona šis ir salīdzinoši augsts sniegums, un no formālā viedokļa Latvijas situācija ir laba. Tomēr vidējais rādītājs var būt maldinošs, jo vīriešu atbirums no izglītības sistēmas ir divas reizes lielāks nekā sieviešu atbirums (attiecīgi 13,7% un 6,2%).

Arī absolventu nodarbinātība ir apmierinoša – vairāk nekā ieteicamie 80% neseno absolventu ir nodarbināti. Absolventu nodarbinātība piedzīvoja kritumu laika posmā starp 2008. gadu (83,1%) un 2016. gadu (81,4%) – ekonomiskās krīzes laikā 2010. gadā jauno absolventu nodarbinātība samazinājās līdz 63,4%,

9.1. attēls. Iedzīvotāju daļa, kas neturpina izglītību pēc vidusskolas, % (2002–2016)

Avots: Eurostat. Datu kods: edat_lfse14.

kad trešdaļa absolventu nebija nodarbināti trīs gadus pēc augstskolas beigšanas. Uzlabojoties ekonomiskajai izaugsmei un pieprasījumam darba tirgū, nodarbinātība ir atgriezies pirmskrīzes līmenī. Tiesa, detalizēta informācija par nodarbinātību pa studiju jomām, iespējams, parādītu atšķirīgu ainu, taču no kopējā skatu punkta iedzīvotāji, iegūstot augstāko izglītību, spēj atrast darbu.

Bērnu piedalīšanās pirmsskolas izglītībā tiek saistīta ar labāku sniegumu skolā vēlākos gados. OECD pētījumos, kas izmanto PISA datus (OECD, 2015), ziņots, ka tie 15 gadus vecie skolēni, kas apguvuši pirmsskolas izglītību vismaz vienu gadu, uzrāda labākus rezultātus par tiem, kas to nav darījuši. Tātad arī viens no “ES 2020” stratēģijas mērķa rādītājiem attiecas uz bērnu piedalīšanos pirmsskolas izglītībā. Latvijā obligātā izglītība sākas no 7 gadu vecuma, bet pašvaldībām ir pienākums nodrošināt 5–6 gadus veciem bērniem bezmaksas pirmsskolas izglītības iegūšanu. 94,4% bērnu 4–6 gadu vecumā Latvijā apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi, un 5–6 gadu vecumā šāda iespēja ir visiem bērniem. Pirmsskolu neapmeklē vien bērni speciālās situācijās (no nelabvēlīgām ģimenēm vai tie, kas atrodas ilgstošā prombūtnē). Tātad formālā izglītība Latvijā efektīvi sākas jau 5 gadu vecumā un universāla piekļuve izglītībai objektīvi tiek nodrošināta no 5 gadu vecuma līdz vidusskolas beigšanai.

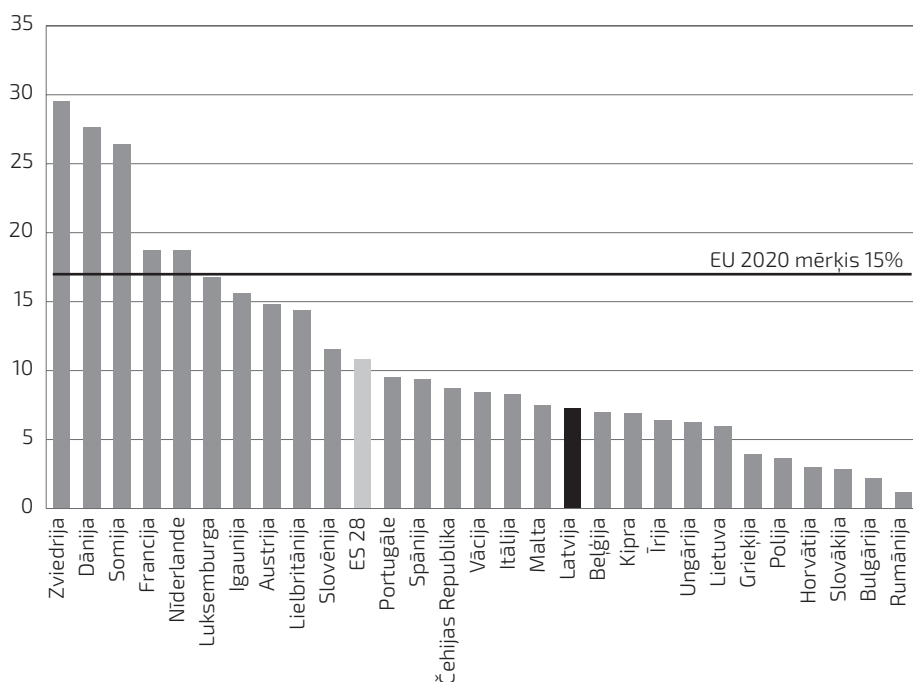
“ES 2020” stratēģijai ir astoņi mērķi. Apskatot virzību uz tās mērķi (ne vairāk kā 15% skolēnu ar zemu sniegumu), ES kopumā nopietni atpaliek visos trīs rādītājos, turklāt tā ir spērusi soli atpakaļ salīdzinājumā ar PISA 2012. gada rezultātiem (zinātnēs: 20,6%, +4,0 procentpunkti; lasītprasmē 19,7%, +1,9 procentpunkti; matemātikā 22,2%, +0,1 procentpunkts). Zems sniegums nozīmē, ka skolēns nevar izpildīt pat vienkāršākos uzdevumus, kas nepieciešami dzīvē. Piemēram, tie, kam ir šāds zems sniegums, zinātnēs nav spējīgi izmantot pamata vai ikdienas zināšanas, lai interpretētu informāciju un patstāvīgi izdarītu pareizus zinātniskus secinājumus. Matemātikā tie nav spējīgi aprēķināt aptuvenu preces cenu citā valūtā vai salīdzināt kopējo attālumu pa diviem alternatīviem ceļiem. Lasītprasmē tas nozīmē, ka skolēnam ir grūtības tekstā atpazīt un saprast galveno ideju (European Commission, 2016a).

Lasītprasmē un zinātnēs Latvija parāda labāku sniegumu par ES vidējiem rādītājiem, tomēr visās jomās vājo skolēnu skaits ir lielāks par plānoto un līdzīgi ES tendencēm ir palielinājies – lasītprasmē 17,7%, +0,7 procentpunkti; matemātikā 22,4%, +2,5 procentpunkti un zinātnēs 17,2%, +4,8 procentpunkti, kur situācija ir pasliktinājusies visvairāk. Turklāt Latvijā ir liela plaisa starp dzimumiem – 24,4% zēnu ir vājas sekmes salīdzinājumā ar 11,0% meiteņu sekmes (European Commission, 2016b). Nozīmīgas atšķirības pastāv arī starp skolēnu sekmēm pilsētu un lauku skolās, un sociālekonomiskais stāvoklis turpina būtiski ietekmēt skolēnu sniegumu zinātnēs un matemātikā (daudz vairāk skolēnu, kam ir vājas zināšanas, nāk no zemākām sociālekonomiskām grupām).

Strādājošajiem Latvijā ir pieejams plašs dažādu formālu un neformālu izglītības programmu un kursu spektrs. Neskatoties uz to, nesenajā OECD (2015)

ziņojumā secināts, ka izglītošanās dzīves garumā Latvijā ir vāji attīstīta, bet vienlaicīgi daudziem darbspējas vecuma iedzīvotājiem trūkst darba tirgum nepieciešamo prasmju. Darbspējas vecuma iedzīvotāju dalība kā formālajā, tā neformālajā izglītībā un apmācībā salīdzinājumā ar citu OECD un Eiropas valstu iedzīvotāju dalību ir zema (9.2. attēls). 2016. gadā tikai 7,3% no 25–64 gadus veciem iedzīvotājiem piedalījās formālajā vai neformālajā izglītībā vai apmācībā. Tas ir ievērojami zemāks rādītājs par ES vidējo – 10,8% – un zemāks par “ES 2020” stratēģijas mērķi Latvijai – 15%. Šis rādītājs kopš 2002. gada ir maz mainījies (salīdzinājumam: 2002. gadā – 7,3%, 2010. gadā – 5,4%).

Kontekstā ar augsto dalību terciārajā izglītībā šie skaitļi, domājams, norāda: iedzīvotājiem, iegūstot augstākās izglītības diplomu, ir sajūta, ka nav nepieciešams turpināt izglīties. Tomēr laikā, kad dinamiski attīstās ekonomika, šāda pieeja var būt maldinoša un pat bīstama – šādā darba tirgus situācijā prasmes noveco ātri un, lai saglabātu augstu produktivitāti, nepieciešams tās regulāri atjaunot, piemācoties klāt jaunas zināšanas un prasmes.

9.2. attēls. Pieaugušo iedzīvotāju (25–64) piedalīšanās izglītībā un apmācībā, % (2016)

Piezīme: pieaugušo dalība izglītībā tiek mērīta kā tādu 25–64 gadus vecu iedzīvotāju proporcija, kuri norāda, ka iepriekšējo 4 nedēļu laikā viņi piedalījušies izglītībā vai apmācībā kopā ar tāda paša vecuma iedzīvotājiem. Izglītība var būt vai nebūt saistīta ar pašreizējo nodarbošanos.

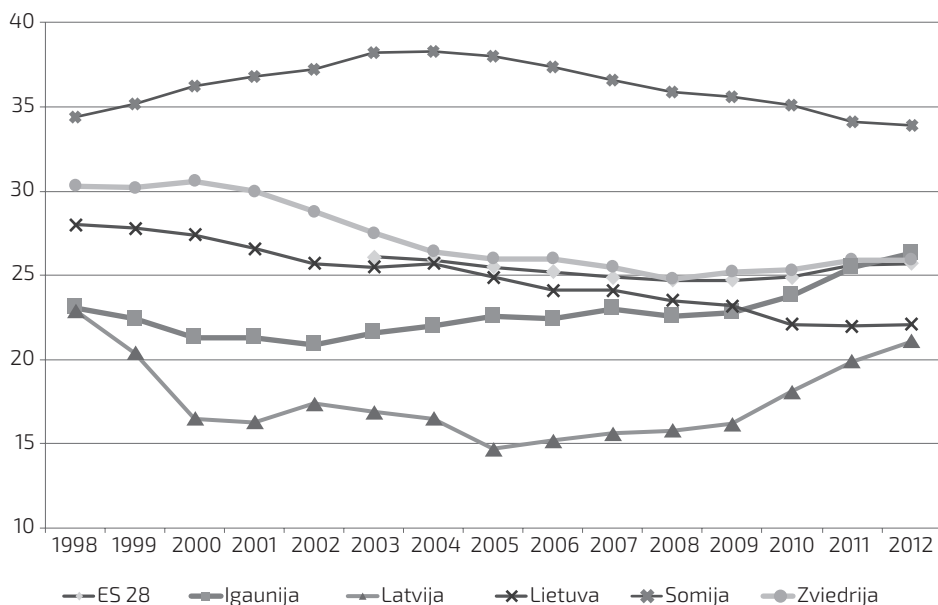
Avots: Eurostat, 2017. Eurostat datubāze, kods trng_lfse_01, darbaspēka apsekojums.

Citas tendences

Aiz iepriekš minētajiem agregētajiem rādītājiem, kas balstīti uz “ES 2020” stratēģijas mērķu struktūru, paliek nepamanītas atsevišķas būtiskas tendences.

Pirmkārt, Latvijā iegūtā izglītība pa studiju jomām ir nesabalansēta un neatbilst darba tirgus prasībām. Gandrīz visās OECD valstīs vispopulārākās izglītības jomas augstākajā izglītībā ir sociālās zinātnes, uzņēmējdarbība un jurisprudence. Eksaktās zinātnes un inženierija jeb t. s. STEM (*Science, Technology, Engineering, Mathematics* – zinātne, tehnoloģija, inženierzinātnes, matemātika) jomas ir salīdzinoši mazāk populāras. Latvija nav izņēmums (9.3. attēls). Augstākās izglītības studējošo proporcija STEM jomās pieauga no vidēji 15% 2005.–2009. gadā līdz 21,1% 2012. gadā, bet tā joprojām ir viena no zemākajām ES (vidēji 25,7%). Turklāt absolventu, kuri tās studējuši, ir proporcionāli vēl mazāk – 15,7% (2012) salīdzinājumā ar 22,9% ES 28 dalībvalstīs, jo šajās jomās ir augstāks studentu atbirums.

Otrkārt, populārāka kļūst multidisciplināra izglītība. Lai arī lielākā daļa studentu joprojām izvēlas tradicionālu studiju ceļu, kad bakalaura izglītībai seko (ja seko) tās pašas jomas maģistrantūra un nodarbinātība attiecīgajā profesijā, novērojama tendence, ka indivīdi ir elastīgi studiju ceļu izvēlē un

9.3. attēls. Kopējais studējošo skaits matemātikā, datorzinātnēs, inženierzinātnēs, ražošanā un būvniecībā, % no visiem studējošajiem

Avots: Eurostat, kods: educ_thflds.

izraugās nesecīgus izglītības grādus, un ne obligāti meklē nodarbošanos, kas saistīta ar iegūto grādu. Apmēram viena piektdaļa (Cunskā, Krūmiņš, 2012) augstākās izglītības absolventu iegūst multidisciplināru izglītību, t. i., apgūst divas vai vairākas studiju jomas (piemēram, datorzinātnes un vadību vai ekonomiku un jurisprudenci). Lielākoties sociālās zinātnes tiek apgūtas kā otrā jeb sekojošā izglītība, ja pamatā ir kāda no STEM jomām. Tas skaidrojams ar faktu, ka jaunākās iedzīvotāju grupas uzņemas lielāku atbildību par savu karjeru un veido savu individuālo izglītības un prasmju portfeli, kas sastāv gan no formālās, gan neformālās izglītības. Šī tendence ir vērtējama ļoti pozitīvi, jo nodrošina lielāku elastību darba tirgū.

Treškārt, formāli Latvijā tiek nodrošināta vienlīdzīga piekļuve izglītībai – visiem bērniem skolas vecumā ir iespēja bez maksas apmeklēt skolu. Tomēr, kā parāda PISA dati, kā arī nesen publiskota pētījuma dati par skolu tīkla optimizāciju (Turlajs, 2017), skolēnu sekmes būtiski atšķiras ne tikai starp pilsētu un lauku skolām, bet arī starp pilsētām. Zema izglītības kvalitāte ir daļā Rīgas mikrorajonu skolu. Saprotoot šo atšķirību, vecāki, kas augstu vērtē izglītības nozīmi, sūta savus bērnus uz attālākām (centra) skolām, kur ir augstāka izglītības kvalitāte. Rezultātā veidojas ļoti būtiska sabiedrības noslāņošanās. Skolēni no šīm labākajām skolām pamatskolas un vidusskolas līmenī ir konkurētspējīgāki tālākos izglītības līmeņos un finālā darba tirgū. Būtībā skolu sistēma nevis likvidē, bet veicina sociālo nevienlīdzību – labākās skolās nokļūst bērni no ģimenēm, kurām ir augstāks sociālais statuss (augstāka vecāku izglītība un ienākumi), un viņi iegūst labāku pamatizglītību un vidējo izglītību un iestājas labākās augstskolās Latvijā vai ārzemēs, un galu galā dabū labāku darbu un augstākus ienākumus.

Visbeidzot, būtiski pieminēt izglītības kvalitātes jautājumu. Latvijas iedzīvotāju izglītības līmenis uz ES un OECD valstu fona ir augsts. No otras puses, saskaņā ar EK Eiropas inovāciju datu kopsavilkumu (*European Innovations Scoreboard*), kas salīdzina inovāciju sistēmas un līmeni starp valstīm, Latvija ir tikai mērena inovatore (*moderate innovator*). Praktiski pēc visām mērītajām pazīmēm un rādītājiem Latvija (0,249) atpaliek no ES vidējā līmeņa (0,55) un arī attīstība ir nepārliciecināma (European, 2016). Kopienas inovāciju apsekojums (*Community Innovation Survey*) 2014 parāda pasliktināšanos piecās jomās, un arī kopējais inovāciju indekss pēdējo gadu laikā ir pasliktinājies. Raksturīgi, ka inovāciju līdervalstīs iedzīvotāju dalība mūžizglītībā arī ir augsta. Līdzīgi vēl viens augstākās izglītības konkurētspējas un kvalitātes rādītājs ir publikāciju skaits starptautiski recenzējamās izdevumos. Saskaņā ar Zinātniskās citējamības indeksu (*Science Citation Index*) Latvija atrodas 72. vietā pasaulē.

Secinājumi un ieteikumi

Izglītības līmenis un demogrāfiskie procesi ir cieši saistīti – izglītība ir viens no vissvarīgākajiem faktoriem, kas nosaka iedzīvotāju demogrāfisko

uzvedību, īpaši sievietēm. Vienlaicīgi demogrāfiskā situācija valstī un ekonomikas stāvoklis nosaka iedzīvotāju lēmumus par izglītības iegūšanu.

Kopumā Latvijas iedzīvotāji uz ES un OECD valstu fona ir labi izglītoti. Izglītības līmenis Latvijā kopš neatkarības atjaunošanas ir pieaudzis un turpina palielināties. Kopš 90. gadiem sieviešu līdzdalība izglītībā ir pieaugusi un divkārtīgi pārsniedz vīriešu līdzdalību. No ES dalībvalstīm vislielākā plaisa starp sieviešu un vīriešu izglītošanos ir Latvijā. Pati par sevi šī plaisa var arī nebūt problemātiska, bet nepieciešams pārliecināties, vai tā netrasmējas vai neliecina par nevienlīdzību darba tirgū.

Iedzīvotāju izglītības vērtējumā pastāv trīs galvenās problēmas. Pirmkārt, Latvija būtiski atpaliek no ES mērķiem mūžizglītības jomā. Zemā līdzdalība mūžizglītībā (7,3%) salīdzinājumā ar ES 28 dalībvalstu līmeni (vidēji 10,8%) un Skandināvijas valstu līmeni (26–30%) norāda, ka darbaspēkam un iedzīvotāju prasmēm ir tendence novecoties. Negatīva demogrāfiskā pieauguma un darbaspēka novecošanas situācijā prasmju atjaunošana varētu būt produktivitātes izaugsmes palielināšanas risinājums. Ir nepieciešams iesaistīt iedzīvotājus mūžizglītības programmu apgūšanā un veicināt viņu interesi par tām. Liela nozīme šajā procesā ir darba devējiem.

Otrkārt, lai arī izglītības kvalitāte ir grūti mērāms lielums, tomēr Latvijā pēc vairākiem indikatoriem tā atpaliek no citām ES valstīm, īpaši Skandināvijas.

Treškārt, izglītības iegūšanas ceļā pastāv sociālā nevienlīdzība. Sākot ar pamatzglītības pirmo klasi, izglītības sistēma veicina un pastiprina sociālo noslāņošanu, jo atšķirīgā izglītības kvalitāte pamatskolās un vidusskolās mudina vecākus meklēt bērniem labākās izglītības iestādes. Bet šādas zināšanas un tehniskās un finansiālās iespējas paveras vecākiem, kuriem ir augstāks sociālais statuss. Risinājums meklējams skolu tīkla reorganizācijā, slēdzot vai reformējot vājākās skolas un vienādojot (paceļot līdz labākajam līmenim) vidējās izglītības iestādes.

Literatūra un avoti

- CSB (2017) Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes datubāze [<http://www.csb.gov.lv> (05.06.2017)].
- Cunskā, Z. (2012) *Demogrāfisko un sociālo faktoru loma iedzīvotāju augstākās izglītības līmeņa veidošanā un attīstībā Latvijā*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Cunskā, Z., Krūmiņš, J. (2012) Augstskolu absolventu turpmākie izglītības un profesionālie ceļi Latvijā. Grām.: *Starpdisciplināritāte sociālajās zinātnēs: vai tā sniedz atbildes uz mūsdienu izaicinājumiem augstākajā izglītībā un pētniecībā?* Muravska, T., Ozoliņa, Ž. (zin. red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- European Commission (2016a). Education and Training Monitor 2016, Latvia. DG Education and Culture.
- European Commission (2016b) PISA 2015: EU performance and initial conclusions regarding education policies in Europe. DG Education and Culture.

European Commission (2016) European Innovation Scoreboard [http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en (08.08.2017.)].

Turlajs, J. (2017) *Optimālā vispārējās izglītības iestāžu tīkla modeļa izveide Latvijā* [http://www.izm.gov.lv/images/aktualitates/2017/Skolu_tikla_petijuma_pirmo_rezultatu_prezentacija.pdf (08.08.2017.)].